

ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA • İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA

Orta Çağ'da Bazı Siyasi Güçler ve Özellikleri

Avrupa'nın Durumu

- ✓ MS 375'e kadar Avrupa'nın hâkim gücü olan Roma İmparatorluğu'nun Kavimler Göçü'nün (375) etkisiyle önce güç kaybetmesi, sonrasında (395'te) Batı ve Doğu (Bizans) Roma olarak ikiye ayrılması Avrupa'da siyasi otorite boşluğuna neden oldu.
- ✓ Batı Roma İmparatorluğu'nun 476'da yıkılması **feodal** siyasi yapıların ortaya çıkmasına ve Frank, Vizigot, Ostrogot gibi Germen krallıklarının kurulmasına neden oldu.
- ✓ **Feodalizm** Avrupa'da Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Batı toplumuna özgü olarak ortaya çıkan siyasi, sosyal üretim sistemidir. Feodal sistemin özellikleri aşağıda verilmiştir.
 - Kralların yanında ülke yönetiminde lordlar da söz sahibi olmuştur.
 - Lordlar zamanla barbar kavimlerin saldırısından kaçan köylüleri himaye ederek yarı bağımsız feodal beylere dönüşmüştür.
 - Feodal sistemde yerel ve tarımsal üretim ortaya çıkmış, şehir yaşıntısı ve uluslararası ticaret zayıflamıştır.
 - Kralların güç kaybettiği bu siyasi ortamda, papa güç kazanmış; eleştiri ve sorgulamanın yasaklandığı **skolastik** bir ortam doğmuştur.

DİFnot

Skolastik düşünce; gözlem ve deneyi reddeden, eleştiri kabul etmeyen kilisenin ortaya attığı Orta Çağ felsefesine denir.

Bizans İmparatorluğu (395-1453)

- ✓ Bizans, Doğu Roma İmparatorluğu olarak adlandırılrsa da Helenizm kültürünü ve Ortodoks mezhebini benimseyerek kendini Roma'dan farklı bir siyasi yapıya dönüştürmüştür.
 - Roma İmparatorluğu, cumhuriyet ile yönetilirken Bizans imparatorları, gücünü tanrıdan alan bir otokrasi ile yönetilmiştir.
 - **Bizans İmparatorluğu'nda ekonomi,** Çin'den (İpek Yolu) ve Hindistan'dan (Baharat Yolu) gelen ticari ürünlerin Avrupa'ya sevk edilmesine dayanmıştır. Bizans İmparatorluğu, İpek Yolu hâkimiyet mücadelesinde Sasaniilere karşı Kök Türk Devleti'yle ittifak yapmıştır.
 - **Bizans İmparatorluğu'nda ordu;** XI. yüzyıla kadar eyalet ordusuna dayanırken bu yüzyıldan sonra İngiliz, Frank, Norman, Bulgar, Gürcü, Peçenek, Kıpçak ve Uz gibi ücretli askerlere dayanmıştır. Ancak ücretli askerlerin devlete sadakatleri, eyalet ordusuna kıyasla zayıf olmuştur.

Bizans ve Sasani İmparatorlukları

Orta Çağ'da Veba Salgını (1347)

- ✓ **Veba**, hasta farelerden insana geçen bir mikrobun oluşturduğu bulaşıcı ve öldürücü bir hastalık olarak tanımlanmıştır. Avrupa'da, 1347 yılında Sicilya'da (İtalya) görülmüş, ticaret ve etkileşim vasıtasıyla Bizans'a ve tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Bu veba salgınının etkisiyle Avrupa'da aşağıdaki durumlar yaşanmıştır.
 - Ekonomik, sosyal ve dinî hayat durmuştur.
 - Nüfusun büyük bir kısmı ölmüştür.
 - Salgının az görüldüğü yerlere göçler yaşanmıştır.
 - Halk arasında psikolojik olarak güvensizlik ve korkunun yaşanmasına neden olmuştur.
- ✓ Veba salgınının yayılışının önlenememesinde kilisenin skolastik düşüncesinin ve Avrupa'daki refah seviyesinin düşüklüğünün büyük etkisi olmuştur.

Sasani İmparatorluğu (224-651)

- Pers devlet geleneği üzerine kurulan Sasani İmparatorluğu'nda hükümdara, kralların kralı anlamına gelen **Şehinşah** ünvanı verilmiştir.
- Şehinşahlar, kendilerini Tanrı Ahuramazda'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görmüşlerdir.
- Şehinşahlar kendisinden sonra tahta geçecek kişiyi yardımcısı olarak tayin etmiş, tecrübe kazanması için o kişiyi önemli eyaletlerden birinin başına geçirmiştir.

DİFnot

Kralın, kendisinden sonra kimin tahta geçeceğini tayin etmesi merkezî otoriteyi güçlü tutma ve taht kavgasını engellemeye yöneliktir.

- Seferlerle sınırlarını genişleten Sasaniler, ülkeyi Perslerdeki satraplık sistemine benzer eyaletlere ayırıp yönetmiştir.
- Sasaniler, Bizans ile hem Anadolu hem de İpek Yolu için mücadele etmişlerdir. Aynı zamanda İstanbul'u kuşatmışlarsa da güçlü bir donanmaya sahip olmadıkları için başarılı olamamışlardır.
- **Sasanilerde ekonomi**, topraktan alınan vergilere ve İpek Yolu ticaretinden elde edilen gelirlere dayanmıştır.
- **Sasanilerde ordu**, güçlü, düzenli ve disiplinlidir.
- Sasaniler, Hz. Ömer Dönemi'nde yapılan Nihavend Savaşı'nda yenilmiş ve 651'de yıkılmıştır.

ÖRNEK-1

Feodalizmin ortaya çıkardığı siyasi sistemde hiç kimse tam anlamıyla hükümlan değildir. Krallar ile lordlar arasında Orta Çağ boyunca devam eden mücadeleler yaşanmıştır. Bu durum ekonomik, toplumsal ve askerî anlamda büyük güçlü oluşumları engellemiş ve Avrupa toplumunun dünyanın geri kalanından kopuk yaşamasına neden olmuştur.

Bu bilgilere bakıldığında feodalizmin Avrupa'da aşağıdakilerden hangisine engel olduğu söylenemez?

- A) Siyasi birliğin sağlanmasına
- B) Uluslararası ticaretin gelişmesine
- C) Yerel siyasi güçlerin söz sahibi olmasına
- D) Güçlü orduların kurulamamasına
- E) Ekonomik refahın artmasına

ÖRNEK-2

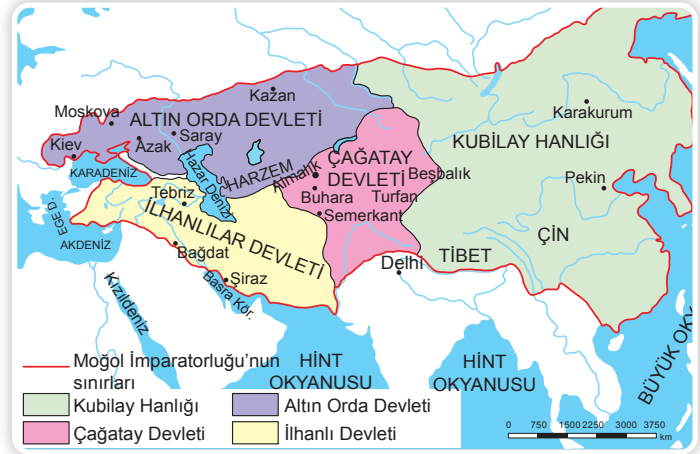
Sasani Devleti'nde hazinenin gelirleri, topraktan alınan vergilere dayanmaktadır. Bu vergiler genellikle liman, köprü ve konaklama yeri gibi ticari faaliyetlerin yapımında ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında harcanmıştır. Sasaniler aynı zamanda üreticiyi destekleyen yasalar çıkarmıştır.

Bu bilgilere bakıldığında Sasanilerle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Tarım ve ticaretin ekonomilerinde önemli bir yer tuttuğu
- B) Kamu yatırımlarının devlet tarafından gerçekleştirildiği
- C) Askerî harcamalarının hazineden karşılandığı
- D) Halkın, vergileri ödemekte güçlük çektiği
- E) Ekonomik hayattaki canlılığın korunmaya çalışıldığı

Moğol İmparatorluğu (1196-1368)

- ✓ 1196 yılında Temuçin tarafından kurulmuştur. Temuçin, 1206 yılında toplanan kurultayda Türk-Moğol boyları tarafından kağan seçilmiş ve Cengiz Han adını almıştır.
- ✓ Moğol İmparatorluğu'nun hâkimiyetine giren Türk boyları devlet içinde aktif rol almış ve Moğolları siyasi, askerî ve kültürel alanlarda etkilemiştir.
- ✓ Cengiz Han, 40 yıl süren büyük istila hareketleriyle imparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştırmıştır.
- ✓ Şamanizm'in etkisinde kalan Moğollarda Büyük Şaman, 1206'da toplanan kurultayda Temuçin'in Gök Tanrı tarafından seçildiği ve Temuçin'e ve çocuklarına dünya topraklarının bağışlandığı kehanetinde bulunmuştur.
- ✓ **Moğol İmparatorluğu'nda ekonomi;** hayvancılık, yağma ve ticarete dayanmıştır. Moğollar, Orta Asya'nın iklim ve coğrafi şartlarından dolayı neredeyse tarımla hiç uğraşmamışlardır.
- ✓ **Moğol İmparatorluğu'nda ordu,** Asya Hun hükümdarı Mete Han'ın kurduğu onlu sisteme göre kurulmuştur. Askerî güçler ağırlıklı olarak Türk ve Moğol nüfusuna dayanan hafif süvari (atlı) birliklere dayanmıştır.
- ✓ 1227 yılında zayıflamaya başlayan ve kardeşler arasında parçalanan Moğol İmparatorluğu, 1368 yılında yıkılmıştır.

İngiltere'de Magna Carta'nın Ortaya Çıkışı (1215)

- ✓ **Magna Carta,** İngiltere Kralı John'un kendisine karşı ayaklanan yerel güçlerin isyanını sonlandırmak amacıyla imzaladığı resmî belgeye verilen addır. Bu belge ile İngiltere'de kralların yetkileri tarihte ilk kez kısıtlanmış ve halka bazı hak ve özgürlükler tanınmıştır. Magna Carta ile Avrupa'da feodal rejim güç kazanmıştır.
- ✓ **İngiltere kralı John,** Magna Carta'yı imzalamasına rağmen hayata geçirmek istememiştir. Bu da İngiltere'de yeniden iç savaşın çıkmasına neden olmuştur.
- ✓ İngiltere'de yaşanan bu iç karışıklıklara son vermek isteyen **I. Edward (1273-1307)** ülkede istikrarı yeniden sağlamak için 1295'te parlamenter sisteme geçilmesini sağlamıştır. **Parlamento,** halkın temsilcilerinin yönetime katılmasını sağlayan meclistir.

Orta Çağ'da Tarımdan Ticarete Ekonomi

Artı Ürün

- ✓ **Artı ürün,** toplumların bir yıllık temel ihtiyaçlarından artı kalan ürünleri ifade etmek için kullanılan kavramdır.

Artı Ürün Elde Etmek İçin Yapılanlar	Toplumların Artı Ürüne İhtiyaç Duymasının Nedenleri
• Nehir ve göl gibi tatlı su kenarlarına yerleşmek • Sulama kanalları açarak tarım alanlarını genişletmek • Ürünleri korumak için tahıl ambarları inşa etmek • Tarıma uygun yeni yerler fethetmek	• Kurak bölgelerde kıtlıklara hazırlıklı olmak • Toplumun refahını artırmak • Ülke idaresi ve güvenliği için gerekli ekonomik kaynağı sağlamak

- ✓ Tarım toplumlarında artı ürünün bir merkezde toplanması, korunması, dağıtımı gibi işler toplumsal tabakalaşmayı ortaya çıkarmıştır. Artı ürünün varlığı çiftçilik dışında esnaf, tüccar, din adamı ve savaşçı gibi yeni sınıfların ortaya çıkmasını da sağlamıştır.
- ✓ Artı ürünün değerli olması, tarım alanlarının mülkiyeti sorununu ortaya çıkarmıştır. Tarım alanları üzerinde Mezopotamya'da ve Anadolu'da özel mülkiyete izin verilirken Mısır'da firavun, tüm toprakların sahibi sayılmıştır.
- ✓ Siyasi, ekonomik ve toplumsal hayatı organize ederek daha fazla artı ürün elde etmek isteyen toplumlar devlete ihtiyaç duymuştur. Devlet de bu hizmetleri karşılığında yönetimi altındaki halktan vergi toplamıştır. Bu vergiler; emek, ayni ve nakdî ödeme yöntemleriyle tahsil edilmiştir.

İlk ve Orta Çağlarda Toplumsal Tabakalaşma

- ✓ Tarımsal üretimle birlikte yerleşik yaşama geçen toplumlarda özel mülkiyetin ve iş bölümünün gelişmesiyle toplumsal sınıflar (toplumsal tabakalaşma) ortaya çıkmıştır. Göçebe toplumlarda ise özel mülkiyet kavramı gelişmediği için toplumsal tabakalaşma çok sık görülmemiştir.

Avrupa'da Toplumsal Tabakalaşma

- Avrupa'da feodal sistem içerisinde gelişen toplumsal tabakalaşmaya göre,
 - **Soylular:** Yönetim ve askerlik işleriyle uğraşırlar.
 - **Ruhban:** Din işleriyle uğraşırlar.
 - **Burjuvalar:** Ticaretle uğraşırlar.
 - **Hürler:** Özgür insanlar tarımla uğraşırlar.
 - **Köleler:** Çeşitli işlerde çalıştırılırlar.

Hindistan'da Toplumsal Tabakalaşma

- Hindistan'da görülen toplumsal tabakalaşmaya **kast sistemi** denir. Bu sistemde,
 - Kastlar arası geçiş yasaklanmıştır.
 - Herkes kendi kastının sorumluluklarını yerine getirmiştir.
 - Toplumsal, kültürel ve hukuki konularda birliğin sağlanmasını engellemiştir.
- Kast sisteminde; brahmanlar (din adamları), kşatriyalar (asil ve soylu), vaysiya (tüccar ve çiftçi) ve sudra (işçi) sınıfları yer almıştır.

Orta Çağ'da Ticaret

- ✓ Orta Çağ'da Asya ile Avrupa arasındaki ticaret, İpek ve Baharat yollarıyla sağlanmıştır. Bu ticaret yollarında ipek, kumaş, porse-len, madenî eşyalar, kâğıt, baharat, tuz, cam eşya, at ve değerli madenler taşınmıştır.
- ✓ Bu ticaret yolları, güzergâhında bulunan devletlere ekonomik ve kültürel anlamda katkı sağlamıştır. Bu nedenle de devletler bu yollara hâkim olmak için sürekli mücadele içinde olmuşlardır.
- ✓ Tüccarlar, ticari ürünlerini satmak istedikleri ülkelere veya bölgelere ulaştırana kadar birden fazla ülkenin sınırından geçmek zorunda kalabilir. Bu durum, ticari ürünlerin maliyetini ve güvenliğini etkilemiştir.
- ✓ Ulusal ve uluslararası ticarete kullanılan mekânlar aşağıdaki şekildedir.

Bedesten; şehirlerin ticaret merkezi konumunda bulunan, değerli eşyaların satıldığı ve saklandığı yerdir.

Arasta, genellikle aynı esnaf grubuna ait dükkânların bir sokak üzerinde sıralandığı mekânlardır.

Han; kervanların indiği, malların depolandığı, atölyelerin bulunduğu ve ticaretin yapıldığı mekânlardır.

Kapan; esnafın ihtiyaç duyduğu un, şeker, deri, et vb. gıda ve maddelerin toptan satıldığı yerdir.

Ribat; İslam devletlerinde sınırlarda savunma ve askerî amaçla inşa edilen yapılardır. Sınırların genişlemesiyle iç bölgelerde kalan bu yapılar ticari amaçla kullanılmıştır. (Bir çeşit kervansaray)

Kervansaray; tüccarların ticaret yolları güzergâhında güvenle seyahat edebilmesi için 8-10 saatlik yürüme mesafesinde, 35-40 kilometre aralıklarla inşa edilen yapılardır.

ÖRNEK-3

Artı ürün, diğer ihtiyaçların karşılanması için değiş tokuşu geliştirmiş ve çiftçilik dışında yeni meslekler ortaya çıkarmıştır. Çiftçi, esnaf, tüccar, din adamı, savaşçı gibi yeni sınıflardan oluşan büyük topluluklar şehir devletlerinin doğmasını sağlamıştır.

Bu bilgilere göre artı ürününün aşağıdakilerden hangisinin gelişimine katkı sağladığı söylenemez?

- Ekonomik hayatın
- Toplumsal tabakalaşmanın
- Şehir kültürünün
- Demokratik yönetimin
- Yeni geçim kaynaklarının

ÖRNEK-4

Devletler, İlk ve Orta çağlarda ticaret yolları üzerinde 8-10 saat yürüme mesafesinde, 35-40 kilometre aralıklarla kervansaraylar inşa etmiştir.

Bu yapılar devletlere;

- vergi gelirlerinin artması,
- ticari hayatın canlanması,
- sosyal adaletin sağlanması

alanlarının hangilerinde katkı sağlamıştır?

- Yalnız I
- Yalnız II
- I ve II
- I ve III
- II ve III

İlk ve Orta Çağlarda Ticaret Yolları

Kral Yolu

- ✓ Pers İmparatoru Darius tarafından yaptırılmıştır.
- ✓ İran, Mezopotamya ve Anadolu arasında çeşitli ürünlerin ticaretinin yapılmasını sağlamıştır.
- ✓ Kral Yolu, aynı zamanda Anadolu ile Mezopotamya uygarlıkları arasında etkileşim yaşanmasını da sağlamıştır.

Kürk Yolu

- ✓ Harita üzerinde gösterilen güzergâh; sincap, sansar, tilki, samur ve kunduz gibi tüyleri güzel ve yumuşak olan hayvanların deri ve postlarının ticaretinin yapıldığı alanlardır.

İpek Yolu

- ✓ Harita üzerinde gösterilen güzergâh, ipek başta olmak üzere ülkelerin ihtiyaçlarına ve üretimine göre ürünlerin ticaretinin yapıldığı yoldur. Birçok devlet, tarih boyunca İpek Yolu'na egemen olmak için İpek Yolu güzergâhında bulunan devletlerle mücadele etmiştir.

Baharat Yolu

- ✓ Harita üzerinde gösterilen güzergâh, Hindistan'da üretilen baharatın dünyanın diğer bölgelerine pazarlanmasını sağlamıştır.

Kral Yolu

Kürk, İpek ve Baharat Yolları

Orta Çağ'da Ordu

- ✓ Avrupa'da feodal sistemden dolayı krallar güçlü ve kalabalık ordular kuramamış, kendilerinin ve feodal beylerinin emrindeki şövalyelerden yararlanmak zorunda kalmıştır.
- ✓ Orta Asya'da egemen olan Türk ve Moğol toplumları ise konargöçer yaşamın etkisiyle daha kalabalık ve hareketli ordular kurabilmiştir.
- ✓ Başta Bizans olmak üzere birçok devlette, savaş zamanları gerekli olan asker ihtiyacı ücretli ordularla sağlanmıştır.
- ✓ Orta Çağ'da ordular yaygın olarak at, ok, kılıç, kalkan ve mızrak gibi ateşli olmayan silahlar kullanmıştır.
- ✓ Orta Çağ boyunca yerleşikler, konargöçerlerin yağma ve baskın saldırılarına maruz kalmıştır.

Orta Çağ'da Kanunlar

- ✓ Devletler İlk çağlardan itibaren toplumlarının düzenini sağlamak amacıyla kanunlar yapmıştır. Bu kanunlar genellikle aile, ticaret, toplum, askerlik ve idari konuları kapsamıştır.
- ✓ Roma'da patrici ve plepler arasındaki sınıfsal çatışmadan doğan **On İki Levha Kanunları**, günümüz Avrupa hukukunun temelleri sayılmıştır. On İki Levha Kanunları, Justinianus tarafından geliştirilmiştir.
- ✓ Moğol İmparatorluğu'nu kuran Cengiz Han, caydırıcı cezalarla uyguladığı **Cengiz Han Yasaları** ile toplum düzenini sağlamaya çalışmıştır.
- ✓ Orta Çağ'da yapılan kanunlarda **suçluları caydırma, arındırma, kısasa kısas ve kolektif** tarzında cezalar verilmiştir.

Caydırma, ölüm veya ölüme yakın ağır cezalar verilerek suçlunun cezalandırılmasıdır.

Arındırma, suçlunun manastır gibi dinî mabetlerde ıslah edilmesidir.

Kısasa kısas, suçlunun cezasının işlediği suçla aynı şekilde verilmesi veya diyet ödemesidir.

Kolektif ceza, suçu işleyen kişiyle birlikte ailesinin de cezalandırılmasıdır.

1. Şehinşah ünvanı taşıyan Sasani imparatorları, güçlerini Tanrı Ahuramaz'dan aldıklarını belirtmiş, kendisinden sonra kimin tahta geçeceğini önceden belirlemişlerdir.

Sasani imparatorlarının bu faaliyetlerinin aşağıdakilerden hangisine yönelik olduğu söylenebilir?

- A) Halkın yönetime katılmasına
B) Merkezî otoritenin sağlanmasına
C) Feodal yapılanmanın sonlanmasına
D) Fetih faaliyetlerinin artırılmasına
E) Toplumsal sorunların önlenmesine

2. Kavimler Göçü'nün (375) etkisiyle güç kaybeden Roma İmparatorluğu'nun topraklarında kuzeyden gelen Frank, Vizigot, Ostrogot, Sakson gibi Germen kabileleri kendi devletlerini kurmuştur.

Bu bilgilere bakıldığında Kavimler Göçü'nün Avrupa'da;

- I. etnik,
II. siyasi,
III. dinî

alanlarının hangilerinde doğrudan değişimlere neden olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) II ve III
E) I, II ve III

3. XI. yüzyılda Bizans ordusunda görev yapan ücretli askerlerin büyük bir kısmı Peçenek, Kuman ve Uzlardan oluşmaktaydı. Bizans'ın savaş zamanlarında askerî hizmete aldığı ücretli Türk askerleri zamanla Bizans'ın hep yardımını almak zorunda olduğu unsurlara dönüşmüştür.

Bu durumun Bizans Devleti'nde aşağıdakilerden hangisine ortam hazırladığı söylenebilir?

- A) Türklere bağımlı politikalar izlenmesine
B) Egemenliğin Türklerin eline geçmesine
C) Bizans toplumunun Türkleşmesine
D) Askerî masraflarının azalmasına
E) Resmî dillerinin Türkçeleşmesine

4.

Orta Çağ'da etkili olan Kürk, İpek ve Baharat yollarının güzergâhının gösterildiği haritaya göre aşağıdakilerden hangisi kesin olarak söylenemez?

- A) Baharat Yolu ticareti çoğunlukla deniz yoluyla gerçekleşmiştir.
B) Ticaret yollarının birbirlerine bağlandıkları noktalar oluşmuştur.
C) Kıtalar arası ticaretin yapılmasına imkân tanımıştır.
D) Siyasi güçler arasında hâkimiyet mücadelesine neden olmuştur.
E) Anadolu'nun jeopolitik önemini artırmıştır.

5.

Justinianus Kanunlarında suçluya, hapis cezasının yanında taş ve maden ocaklarında ömür boyu çalışma veya suçluyu manastıra kaparatmak dinî eğitimle iyileştirme cezaları verilmiştir.

Buna göre Justinianus Kanunlarının suçluyu;

- I. caydırma,
II. arındırma,
III. koruma

amaçlarından hangilerine yönelik politika izlediği söylenebilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) II ve III

ÖĞRENCİ NO		YANITLAR	
1	(A) (B) (C) (D) (E)	11	(A) (B) (C) (D) (E)
2	(A) (B) (C) (D) (E)	12	(A) (B) (C) (D) (E)
3	(A) (B) (C) (D) (E)	13	(A) (B) (C) (D) (E)
4	(A) (B) (C) (D) (E)	14	(A) (B) (C) (D) (E)
5	(A) (B) (C) (D) (E)	15	(A) (B) (C) (D) (E)
6	(A) (B) (C) (D) (E)	16	(A) (B) (C) (D) (E)
7	(A) (B) (C) (D) (E)	17	(A) (B) (C) (D) (E)
8	(A) (B) (C) (D) (E)	18	(A) (B) (C) (D) (E)
9	(A) (B) (C) (D) (E)	19	(A) (B) (C) (D) (E)
10	(A) (B) (C) (D) (E)	20	(A) (B) (C) (D) (E)

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

Avrasya'da İlk Türk İzleri

- ✓ **Avrasya**; Türk, Moğol, Slav ve Çin toplumlarının yaşadığı Asya ile Avrupa topraklarını kapsayan coğrafya için kullanılan bir terimdir.
- ✓ “Türk” adına araştırmacılar ve Türklerin etkileşime girdikleri toplumlar tarafından farklı anlamlar verilmiştir.

Türk Adına Verilen Anlamlar				
Çin Yıllıklarında	Kaşgarlı Mahmut	Ziya Gökalp	A. Wambery	1911 Tarihli Bir Yazıda
Miğfer	Olgunluk çağı	Kanun ve nizam sahibi	Türemek	Güç ve kuvvet

- ✓ Türklerin farklı coğrafyalara göç etmiş ve buralarda devlet kurmuş olmasından dolayı birden çok bölge “Türkiye” olarak ifade edilmiştir. Bu yerler aşağıda verilmiştir.
 - Bizans kaynaklarında ilk olarak VI. yüzyılda Orta Asya için sonraları Volga Nehri’nden Orta Avrupa’ya kadar olan topraklar için ve XII. yüzyılda da Anadolu için Türkiye ifadesi kullanılmıştır.
 - XI ve XIII. yüzyıllarda ise seyyahlar tarafından Suriye ve Mısır toprakları için Türkiye ifadesi kullanılmıştır.

DİFnot

Türkler hakkındaki bilgilerin net olmaması, Türklerin farklı coğrafyalara göç etmesi ve Türk egemenliğinin farklı kıtalara yayılması Türk tarihini bir bütün içinde açıklamayı zorlaştırmıştır.

Orta Asya Kültür Merkezleri

- ✓ Türk topluluklarına ait ilk kültür izleri, geniş bozkırlara sahip Avrasya’da görülmüştür. Türk kültür merkezlerinin keşfedilmesinde arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılan **kurganlar** etkili olmuştur.

DİFnot

Kurgan, oda biçiminde olan, ölülerin kılıç, zırh, at, gıda ve giysi gibi özel eşyalarıyla gömüldüğü bir çeşit mezarıdır.

- ✓ Orta Asya’da Anav, Afanesyevo, Andronova, Karasuk ve Tagar Kültür Bölgeleri tespit edilmiştir.

Anav Kültürü (MÖ 4000–MÖ 1000)

- ✓ Orta Asya’nın en eski kültürüdür. At ilk defa bu kültürde görülmüştür. Seramik örneklerine rastlanmıştır.

Afanesyevo Kültürü (MÖ 2500–MÖ 1700)

- ✓ Türklerle ait olduğu bilinen en eski kültür bölgesidir.
- ✓ Bu kültürde, çakmak taşından ok uçlarına, bıçaklara, kemik iğnelere, bakır eşyalara ve basit çömleklerle rastlanılmıştır.

Andronova Kültürü (MÖ 1700–MÖ 1200)

- ✓ Afanesyevo kültürünün daha geniş alana yayılmış ve gelişmiş şeklidir.

Karasuk Kültürü (MÖ 1200–MÖ 700)

- ✓ Dünyada demiri kullanan ilk kültürlerden biridir.
- ✓ İskit kültürünü oluşturan atlı-göçebe kültürü Orta Asya’ya yaymışlardır.

Tagar Kültürü (MÖ 700–MÖ 300)

- ✓ Ortaya çıktığı bölgeden dolayı insanlarına **Altaylılar** denir.
- ✓ Tunçtan bıçak, ok uçları, küçük hayvan heykelleri ve otağ şeklinde ağaç evler yapmışlardır.

Türklerde Coğrafya İle Oluşan Yaşam Tarzı

- ✓ Türklerin yaşadığı Orta Asya'nın bozkır iklimi, Türklerin ekonomisi, toplum yaşantısı ve kültürel gelişimi üzerinde etkili olmuştur.

Ekonomik Yaşam Üzerindeki Etkisi

- ✓ Orta Asya'nın sahip olduğu bozkır iklimi, coğrafyayı tarıma elverişsiz hâle getirmiştir. Türkler de bu nedenden dolayı hayvancılıkla uğraşmıştır.
- ✓ Türkler, Orta Asya'nın coğrafyasına ve ekonomik faaliyetlerine uyum sağlayabilmek için nehir yatakları ile otlaklar arasında hareketli bir yaşam (konargöçer) benimsemek zorunda kalmıştır.

DİFnot

Hayvancılıkla uğraşan Türkler, yazları sıcak ve kurak olan düzlüklerden otlakların bol ve havasında serin olduğu yaylara çıkmıştır. Kışları çok soğuk olan yaylalardan havanın daha ılık olduğu düzlüklere inmiştir.

- ✓ Hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu Türklerde kurutulmuş et, pastırma, et tozu, canlı hayvan ve deri gibi hayvansal ürünler ihraç edilirken; pirinç, meyve ve ipek gibi tarım ürünleri ithal edilmiştir. Bu ticari faaliyetler başta Çin olmak üzere Orta Asya'ya komşu ülkelerle yapılmıştır.

Toplumsal ve Kültürel Yaşam Üzerindeki Etkisi

- ✓ Orta Asya'nın kısıtlı imkânları ve zor şartları Türklerin birlik ve beraberlik duygusunu geliştirmiştir. Türkler, ekonomik uğraşlarına bağlı olarak konargöçer yaşamak zorunda kalmışlardır.
- ✓ Türk topluluklarında konargöçer yaşamın etkisiyle at aktif olarak kullanılmış, soy bağlılığı öne çıkmış, sınıflı toplum görülmemiş, ordu-millet anlayışı gelişmiş, mesken türü olarak çadır kullanılmış ve bağımsızlık anlayışı güçlenmiştir.

Türklerin Ana Yurtlarından Göçleri

- ✓ Türkler, ana yurtları olan Orta Asya'dan ekonomik, toplumsal ve siyasi nedenlerden dolayı çeşitli coğrafyalara göç etmek zorunda kalmıştır.

Göçlerin Nedenleri

- Hayvanları otlatmak alanların azalması
- Kuraklığın ve nüfusun artması
- Ekonomik çeşitliliğin az olması
- Boylar arası mücadelelerin artması
- Başka milletlerin egemenliğine girmek istememeleri
- Çin ve Moğol devletlerinin baskısı
- Cihan hâkimiyeti ve fetih arzusu

Göçlerin Sonuçları

- Türk kültürü geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.
- Türkler, farklı coğrafyalarda devlet kurmuşlardır.
- Türklerin farklı dinlere geçmesine neden olmuştur.
- Bazı Türk boyları asimile olmuştur.
- Türk tarihini araştırmayı zorlaştırmıştır.

Türklerde Askerî Kültür

- ✓ Türklerde askerî gücün oluşumunda ve gelişiminde konargöçer yaşam, atlı göçer kültür, cihan hâkimiyeti anlayışı ve demirin iyi işlenmesi gibi unsurlar etkili olmuştur.
- ✓ Türklerde ordu, Mete Han tarafından temelleri atılan onlu sisteme göre oluşturulmuştur.
- ✓ Onlu sistem; ordunun onlu, yüzlü, binli bölümlere ayrılıp başlarına da onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümenbaşı tayin edilmesidir. Bu sistem sayesinde ordu daha disiplinli savaşmış ve savaş taktikleri daha iyi uygulanmıştır.
- ✓ Türk ordusu temeli eli silah tutan herkesin asker sayıldığı ordu-millet anlayışına dayanmıştır. İlk Türk devletleri içerisinde bir tek Hazarlar ücretli askerlerden yararlanmıştır.
- ✓ Türkler, savaş tarihini etkileyecek icatlardan biri olan üzeniyi icat etmiştir. Askerler bu sayede at üstünde dengede kalabilmiş; ok, kılıç ve mızrak gibi savaş araç gereçlerini daha iyi kullanabilmiştir.
- ✓ Türk ordularının büyük bir kısmı, süvari birliklerinden meydana gelmiştir. Türk ordusu bu sayede savaş meydanında hızlı hareket etme, piyade düşman birliklerine üstün gelme, Turan (Hilal-Kurt kapalı) adı verilen taktiği uygulama avantajlarını elde etmiştir.

Boylardan Devlete

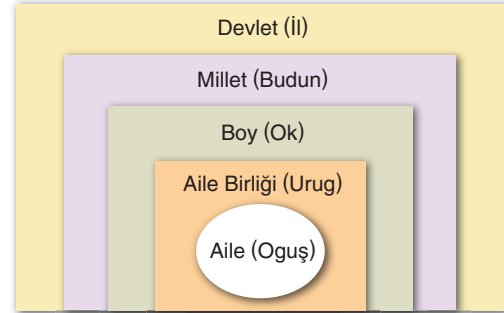
- ✓ Türklerin Orta Asya bozkırına uygun olarak geliştirdiği konargöçer yaşam hem toplum hem de siyasi yapı üzerinde etkili olmuştur.

Türklerde Sosyal Yapı

- ✓ Türkler, konargöçer yaşam tarzında toplumu oguş, urug, boy ve budun birimleri ile örgütlemiş, toplum içinde toprak aidiyeti yerine soy aidiyetini benimsemiştir. Soy veya millet aidiyeti, Türklerde sınıflı toplum yapısının oluşmasına da engel olmuştur.

Türklerde Siyasi Teşkilatlanma

- ✓ Toplumsal yapıyı oluşturan **oguş, urug, boy, budun** birimlerinin kut taşıyan bir kağan tarafından **il** adı verilen tek bir siyasi yapı altında toplanmasıyla devlet meydana getirilmiştir.
- ✓ Türklerin bu teşkilatlanma yöntemiyle kurduğu ilk Türk devleti Asya Hun Devleti olmuştur. Kurulan bir Türk devletinin en güçlü olduğu dönemler, Türk boyları arasında siyasi birliği sağladığı dönemlerdir.
- ✓ Türkleri tek bir bayrak altında Asya Hun Devleti'nde **Mete Han**; I. Kök Türk Devleti'nde **Mukan Kağan**; II. Kök Türk Devleti'nde **Kapgan Kağan**; Uygurlarda **Moyen Çor Kağan** toplamıştır.

Türklerin Sosyal Yapı Şeması

Türk Devletlerinde Siyasi Gücün Meşruiyeti

- ✓ **Gücün meşruiyeti**, siyasi gücün halk tarafından kabul görmesi ve yasal hâle getirilmesi demektir. İlk Türk devletlerinde siyasi gücün meşruiyeti, Gök Tanrı tarafından verilen kut, ülüş ve küçe dayandırılmıştır.
- ✓ Gök Tanrı'nın kağana siyasi güç anlamında "kut", ekonomik güç anlamında "ülüş", askerî güç anlamında da "küç-güç" verdiğine inanılmıştır. Bu duruma;
 - Mete Han'ın Çin İmparatoru'na gönderdiği mektubunda kendisinden "Gök Tanrı tarafından tahta çıkarılmış, Hunların büyük Şanyü'sü" olarak bahsetmesi,
 - Bilge Kağan'ın Orhun Yazıtlarında kendisinden "Tanrı irade ettiği için, kut'um olduğu için kağan oldum." şeklinde bahsetmesi

örnek gösterilebilir.

- ✓ Gök Tanrı tarafından bahsedilen bu güçler, kağanla kan bağı olanlara yani hanedan üyelerine de verilmiş sayılır. Bundan dolayı hanedanın erkek üyeleri de tahtta hak talep edebilir. Bu hanedanlar (aileler); Hunlarda **Tu-ku**, Kök Türklerde **Aşina**, Uygurlarda **Yağlakar**'dır.

DiFnot

Kut anlayışı gereğince ülke hanedanın ortak malı sayılmış, bu durum da hanedan üyeleri arasında taht kavgalarına neden olmuştur. Kut anlayışında hükümdar, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğu için halkın kağana bağlılığı artmıştır.

- **Kağanın meşruluğunun sembolleri:** Taht, davul, otağ, kotuz, tuğ ve yay
- **Kağanın hükümdarlık ünvanları:** Şanyu, tanhu, han, yabgu, ilteber ve idukut
- **Kağanda bulunması gereken vasıflar:** Adil, yetenekli, ilim sahibi, asil ve cesur olmak

Kağanın Görev ve Sorumlulukları

- Kurultaya başkanlık etmek
- Töre değişikliği teklif etmek
- İç ve dış siyaseti yönetmek
- Savaşa ve barışa karar vermek

DiFnot

- **Kurultay**, devlet işlerini görüşmek üzere kağan başkanlığında hanedan üyeleri, devlet adamları ve boy beylerinin katıldığı meclistir.
- **Töre**, Türklerde geçmişten gelen, çağına göre eklemeler yapılan sözlü hukuk kurallarıdır.
- Kurultay ve töre, kağanın yetkilerini kısıtlamış ve yaptıklarını da denetlemiştir.

Türk Devletlerinde Gücün Maddi ve Temel Kaynakları

Ekonomik Güç

- ✓ Türkler Orta Asya'nın tarıma elverişli olmayan bozkır ikliminden ve coğrafyasından dolayı zorunlu olarak hayvancılıkla uğraşmıştır.
- ✓ Türkler arasında hayvancılığın temel geçim kaynağı olması;
 - yaylak ve kışlak arasında konargöçer bir yaşamın doğmasına,
 - boyar arasında sınırlı otlaklar için mücadelenin yaşanmasına,
 - ihracatın hayvansal ürünlere, ithalatın ise tarım ürünlerine dayanmasına
 neden olmuştur.
- ✓ İlk Türk devletlerinin geçim kaynakları arasında hayvancılık dışında İpek ve Kürk yolları üzerinde hâkimiyet kurularak elde edilen gelirler ve başta Çin olmak üzere farklı coğrafyalara yapılan yağma akınları da yer almıştır.

DİFnot

İlk Türk devletlerinde Uygurlar, bu geleneksel ekonomik sistem anlayışıyla kurulmuş ise de Böğü Kağan Dönemi'nde et yemeyi yasaklayan Mani dinine geçilmesinden dolayı temel geçimlerini tarıma dayandırmışlardır.

Askerî Güç

- ✓ İlk Türkler, konargöçer yaşamdan kaynaklı olarak kale ve sur gibi temel savunma unsurlarına sahip olmadıkları için eli silah tutan her bireyin asker sayıldığı **ordu-millet anlayışını** benimsemiştir.
- ✓ Türkler, ordu-millet anlayışı sayesinde dinamik ve her an savaşa hazır bir askerî güce sahip olmuştur. Türklerde askerî güç, Türklerin geçim kaynaklarının hayvancılık ve yaşam tarzlarının göçebe olmasından dolayı süvari birliklerden oluşmuştur.

İlk Türklerde Gücün Paylaşımı ve Ülkenin İdaresi

- ✓ Gök Tanrı tarafından kut verilmiş kağanlar, ülke yönetimini sadakat karşılığında hatun ünvanı taşıyan eşleri, hanedan üyeleri, devlet adamları ve kurultayla paylaşmıştır.

Hatun; kurultaya katılabilir, elçi kabul edebilir, kendi özel sarayı bulunabilir, hükümdarın olmadığı zamanlarda ülke idaresinde söz sahibi olabilir.

Hanedan üyeleri; hanedan üyeleri, ülke hanedanının ortak malı anlayışı gereğince ülke yönetiminde hakka sahiptir. Kağan da hanedan üyelerini vali ve ordu komutanı olarak görevlendirmiştir. Kağanın, **tigin** ünvanı verilen erkek çocuklarına yönetim tecrübesi kazanması amacıyla **ataman** adı verilen devlet adamları tarafından eğitim verilmiştir.

Kurultay, Türk devlet teşkilatında kurultay (toy); siyasi, kültürel, hukuki ve ekonomik konularda genel kararlar alan ve devlet yönetiminin temelini oluşturan en yüksek kuruldur.

Kurultayın Özellikleri

- ✓ Kağan başkanlığında boy beylerinin ve devlet adamlarının katılımıyla toplanır.
- ✓ Boy beylerinin kurultaya katılımı, bir sadakat göstergesidir.
- ✓ Kurultay üyelerine **toygun** denir, buyruklardan (bakanlar) oluşan hükûmete aygucu (baş-bakan) başkanlık eder.
- ✓ Kurultay, kağanın seçiminde ve görevden alınmasında etkilidir.
- ✓ Kurultay; kanun yapma (yasama), hükûmet aracılığıyla uygulama (yürütme) ve kurduğu mahkeme ile yargılama haklarına sahiptir.

Kurultay (Temsili)

İkili Teşkilatlanma

- ✓ İlk Türk devletlerinde yönetimi kolaylaştırmak amacıyla ülkenin doğu ve batı şeklinde ikiye ayrılarak yönetilmesine **ikili teşkilatlanma** denir.
- ✓ İkili teşkilatlanmada kağan ünvanı taşıyan esas hükümdar doğuda, yabgu ünvanı taşıyan yardımcı hükümdar batıda oturmuştur.
- ✓ İkili teşkilatlanma, ülke yönetimini kolaylaştırmakla birlikte hanedan üyeleri arasında taht kavgalarının yaşanmasına da neden olmuştur.

Töre

- ✓ **Töre**; sosyal düzeni sağlayan örf, âdet, gelenek ve ahlaki değerlerden beslenerek ortaya çıkan sözlü hukuk kurallarıdır. Türklerin konargöçer yaşam tarzı, yazılı kültürün yaygınlaşmasını engellediği için töre de sözlü olarak gelişmiştir.

Törenin Oluşturulmasında Etkili Olan Unsurlar

- Daha önce kurulan Türk devletlerinin uygulamaları
- Toplum tarafından kabul görmüş gelenek ve görenekler
- Kut gücüne sahip olan kağanlar
- Boy beylerinin katıldığı kurultay kararları

Törenin Uygulanmasında Etkili Olan Amaçlar

- Kağanın ve halkın düzeni bozucu faaliyetlerine engel olmak
- Kağanın, halkına adil davranmasını sağlamak
- Kontrolü zor olan konargöçer yaşamı organize etmek

Orta Asya'da Kurulan İlk Türk Devletleri

Asya Hun Devleti (MÖ 220-MS 216)

- ✓ Tarihte bilinen ilk Türk devletidir. Otügen merkezli kurulan Asya Hun Devleti'nin bilinen ilk kağanı **Teoman**'dır.
- ✓ Devlet, en parlak dönemini **Mete Han** zamanında yaşamıştır.
- ✓ Mete Han'dan sonra artan Çin entrikalarının etkisiyle Ho-han-yeh ile Çi-çi arasında taht mücadelesi yaşanmıştır. Ho-han-yeh, Çin'in desteğini alarak taht mücadelesini kazanmıştır. Ancak Hunlar doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- ✓ Çi-çi'nin kağanlığındaki Batı Hunları MÖ 36'da Çin saldırısı sonucu yıkılırken Çin egemenliğindeki Doğu Hunları ise önce Kuzey ve Güney Hunları diye ikiye ayrılmış ardından da MÖ 216'da tamamen yıkılmıştır.

I. Kök Türk Devleti (552-630)

- ✓ Tarihte Türk adıyla kurulan ilk devlettir. Bumin Kağan liderliğinde Töles boylarının birleştirilmesiyle 552'de Avar Devleti'ni yıkarak Otügen merkezli kurulmuştur.
- ✓ **Bumin Kağan** "İl Kağan" ünvanıyla ülkenin doğusunu, kardeşi **İstemi Kağan** da "Yabgu" ünvanıyla ülkenin batısını yönetmiştir.
- ✓ En parlak dönemlerini **Mukan Kağan** zamanında yaşamışlardır.
- ✓ **Taspar (Ta-Po) Kağan**'ın Budizm'i halk arasında yaymak için uygulandığı baskıcı yönetimi ve Taspar Kağan'ın ölümünden sonra yaşanan taht kavgaları devleti zayıflatmıştır.
- ✓ Batı kanadını yöneten İstemi Yabgu'dan sonra yerine geçen oğlu Tardu, doğu kanadında yaşanan taht kavgalarını fırsat bilerek 582'de bağımsızlığını ilan etmiştir.
- ✓ Çinliler, bu siyasi karışıklıklar ve parçalanmalardan yararlanarak 630'da Kök Türk Devleti'ni yıkmıştır.

II. Kök Türk Devleti (682-742)

- ✓ 630 yılında Çin esaretine giren Kök Türkler, bağımsızlıklarını kazanmak için birçok kez isyan etmiştir. Bu isyanların en önemlisi 639 yılında gerçekleşen Kürşat (Chie-shih-shuai) ayaklanmasıdır. Ancak bu isyan başarılı olamamıştır.
- ✓ **Kutluk İltiş Kağan** önderliğinde başlatılan bağımsızlık mücadelesi, 682'de başarıya ulaşmış ve II. Kök Türk Devleti kurulmuştur.
- ✓ **Kapgan Kağan** Dönemi'nde Türk boyları hâkimiyet altına alınmıştır. Ancak Kapgan Kağan'ın boylara karşı sert tutumu, boyların ara ara isyanına neden olmuştur.
- ✓ Kapgan Kağan'dan sonra tahta oğlu İnel daha sonra da İltiş Kağan'ın çocukları Bilge ve Kül Tigin kardeşler geçmiştir.
- ✓ Bilge Kağan'ın siyasi, Kül Tigin'in askerî işlerin liderliğini üstlendiği ikili teşkilatlanma anlayışıyla hareket etmişlerdir.
- ✓ II. Kök Türk Devleti, 742'de çıkan isyanlarla zayıflamış ve **Basmil, Karluk ve Uygur** ittifakının saldırısı sonucu yıkılmıştır.

ÖRNEK-5

Orhun Abidelerinde, "İnsanoğulları üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Yabgu ile tahta oturmuş; Türk milletinin ülkesini, töresini idare ve tanzim edivermiş... Asker sevk edip dört taraftaki kavmi hep itaat altına almış, hep muti kılmış." ifadeleri yer almaktadır.

Buna göre kağanla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Devleti töre kurallarıyla idare ettiğine
- B) Yönetimde tek söz sahibi olduğuna
- C) Teşkilatçı bir yapıya sahip olduğuna
- D) Egemenliğini geniş alanlara yaydığına
- E) Askerî gücünü etkin olarak kullandığına

(2016-YGS)

Uygur Devleti (744-840)

- ✓ II. Kök Türk Devleti'ni yıkarak **Kutluk Bilge Kül Kağan** tarafından Karabalgasun merkezli kurulmuştur.
- ✓ **Bögü Kağan** Dönemi'nde Çin ile artan ilişkilerin etkisiyle **Mani** dini kabul edilmiştir.
- ✓ Mani dininin et yemeyi ve savaş yapmayı yasaklayan anlayışından dolayı Türklerin savaşçı özelliği ve hayvancılık ekonomisi olumsuz etkilenmiştir.
- ✓ Mani dininin etkisiyle yerleşik yaşama geçen Uygurların savaşçı özellikleri zayıflasa da bilim, sanat, edebiyat ve şehirçilik özellikleri gelişmiştir.
- ✓ Uygur Devleti'nin güçlenmesinden rahatsız olan Çin, entrikalarıyla Uygur Devleti'ni zayıflatmıştır. Zayıflayan Uygur Devleti'ne 840 yılında Kırgızlar son vermiştir.

ÖRNEK-6

X. yüzyılda Turfan'a gelen Çin elçisi, Uygurlar hakkında şu ifadelerde bulunmuştur: "Onların devletinin içinde fakir insan azdır. Yiyeceği olmayanlara da devlet tarafından yardım edilir. Birçokları yüz yaşına kadar yaşar. Olgunluk çağına erişmeden ölenlere pek rastlanmaz."

Bu bilgiye göre Uygurlarla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

- A) Orta Asya'da egemenlik kurduklarına
- B) Sosyal devlet anlayışını benimsediklerine
- C) Konar-göçer yaşam tarzının yaygın olduğuna
- D) Komşularıyla diplomatik ilişkiler kurduklarına
- E) Toplumun refah seviyesinin yüksek olduğuna

(2022-TYT)

Kavimler Göçü (375)

- ✓ Türkler, farklı tarihlerde farklı nedenlerden dolayı farklı coğrafyalara göç etmiştir. Bunlardan biri de Hunların Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya doğru gerçekleştirdiği göçtür.
- ✓ Hun Türklerinin bu göçünün etkisiyle Germen, Ostrogot, Vizigot gibi kavimlerin Roma İmparatorluğu'nun topraklarına yönelmesi, **Kavimler Göçü**'nün yaşanmasına neden olmuştur.
- ✓ Kavimler Göçü'nün sonucunda aşağıdaki gelişmeler yaşanmıştır.
 - Roma İmparatorluğu 395'te doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
 - Avrupa'da feodal sistem ortaya çıkmış, papanın etkisiyle de skolastik düşünce yayılmıştır.
 - Günümüz Avrupa milletlerinin temelleri atılmıştır.
 - Avrupa Hun Devleti kurulmuştur. Avrupalılar Türk kültürünü yakından tanımıştır.
 - İlk Çağ sona ermiş, Orta Çağ başlamıştır.

Avrupa Hun Devleti (370-496)

- ✓ Hunların IV. yüzyılda Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru yaptıkları göçün sonucunda Balamir liderliğinde kurulmuştur.
- ✓ Kavimler Göçü'nün Avrupa'da yarattığı siyasi ve toplumsal kargaşa da Avrupa Hun Devleti'ni önemli bir güç hâline getirmiştir.
- ✓ Avrupa Hun Devleti'ne en parlak dönemini yaşatan Attila hem Doğu Roma hem Batı Roma hem de birçok Germen kavim üzerinde hâkimiyet kurmuştur.

Attila'nın Doğu Roma Politikası

- ✓ Attila, Doğu Roma (Bizans) üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmek için **Margus Antlaşması'nı (434)** imzalamıştır. Bu antlaşmanın maddeleri aşağıdaki gibidir.
 - Bizans, Hunlara bağlı kavimlerle antlaşmaya girmeyecek.
 - Hunlardan kaçanlara sığınma hakkı verilmeyecek.
 - Ticari faaliyetler, belirli sınır kasabalarında yapılacaktır.
 - Bizans'ın ödediği vergi iki katına çıkartılıp 750 libre olacak.
- ✓ Attila bu antlaşma ile Hun toprak bütünlüğünü koruma, Doğu Roma'yı baskı altında tutma ve ekonomik kazanç sağlama amaçları gütmüştür.
- ✓ Attila, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Margus Antlaşması'nın şartlarına uymaması üzerine 441'de I. Balkan Seferi'ne, 447'de de II. Balkan Seferi'ne çıkmıştır. Attila'nın II. Balkan Seferi sonrası Doğu Roma'yla **Anatolios Antlaşması** imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre,
 - Doğu Roma, savaş tazminatı ödeyecek.
 - Daha önce ödenen vergi üç katına çıkacaktır.

Attila'nın Batı Roma Politikası

- ✓ Attila, II. Balkan Seferi sonrasında Batı Roma üzerine Galya Seferi'ne çıkmıştır.
- ✓ Batı Roma İmparatoru, şehrin işgalini önlemek için Papa I. Leo başkanlığında bir heyet göndererek barış istemiştir.
- ✓ Attila bu seferiyle Batı Roma üzerinde de hâkimiyet kurmuş ise de bu seferinden kısa bir süre sonra ölmüştür.
- ✓ Hunlar, Attila'nın ölümüyle başlayan taht kavgaları sonrası Avrupa'da tutunamamış ve Karadeniz'in kuzeyine çekilmiştir.
- ✓ Attila'dan sonra tahta sırasıyla oğulları; İlek, Dengizek ve İrnek geçmiştir.

ÖRNEK-7

Doğu Roma İmparatorluğu'yla Avrupa Hunları arasında 434 yılında yapılan Margos Antlaşması'nın,

- Doğu Roma bundan sonra Hunlara bağlı kavimlerle antlaşmalar yapmayacak,
- Doğu Roma, Hunlardan kaçanlara sığınma hakkı vermeyecek,
- Ticari münasebetler yine belirli sınır kasabalarında devam edecek,
- Doğu Roma'nın ödediği yıllık vergi iki katına çıkarılacak.

maddeleri dikkate alındığında aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Doğu Roma'nın, Avrupa Hunlarının siyasi üstünlüğünü kabul ettiğine
- B) İki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin sürdürüleceğine
- C) Avrupa Hunlarının kendilerine yönelik ittifakları engellemeye çalıştığına
- D) Doğu Roma'ya uygulanan maddi yaptırımın artırıldığına
- E) Akdeniz ticaretinin Avrupa Hunlarının kontrolüne girdiğine

(2021-TYT)

ÖRNEK-8

Asya Hun Devleti'nin dağılmasının ardından Hunlar, batıya doğru yayılmaya başlamış ve Karadeniz'in kuzeyinde bulunan German kavimlerini batıya doğru itmişlerdir. Kavimler Göçü adı verilen bu süreçte Hunlar Avrupa siyasetinde etkin hâle gelirken ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi Kavimler Göçü'nün sonuçlarından biri olarak gösterilemez?

- A) Türk kültürü Avrupa'da yayılmıştır.
- B) Avrupa'nın etnik yapısı değişmiştir.
- C) Roma İmparatorluğu güç kaybetmeye başlamıştır.
- D) Bilim ve teknikte önemli gelişmeler yaşanmıştır.
- E) Avrupa'da siyasi dengeler değişmiştir.

(2019-TYT)

ÖRNEK-9

Attila, 447 yılında Doğu Roma'nın barış şartlarına uymaması üzerine II. Balkan Seferi'ne çıkmış ve Doğu Roma ile Anadolios Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre Doğu Roma, Hunlara savaş tazminatı ödeyecek ve önceden ödediği vergi üç katına çıkarılacak, Hun sınır şehri Niş'te pazar kurulacak ve Doğu Roma'nın asker bulundurabileceği alanlar kısıtlanacaktır.

Buna göre

- I. antlaşma sonrasında Roma'nın ikiye ayrıldığı,
 - II. Hunların ekonomik açıdan kazanımlar elde ettiği,
 - III. Doğu Roma üzerinde Hunların, üstünlüğünü devam ettirdiği
- ifadelerinden hangilerine ulaşılabilir?**

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

(2024-TYT)

Diğer Türk Devletleri ve Toplulukları

Hazar Devleti

- ✓ VII-XI. yüzyıllar arasında Karadeniz ile Kafkaslarda hüküm sürmüştür.
- ✓ Sabar Türklerinin devamı olarak ortaya çıkmıştır.
- ✓ Museviliği benimseyen tek Türk devletidir.
- ✓ Ülke sınırları içerisinde sağladıkları barış, refah ve hoşgörü sayesinde dönemleri "Barış Çağı" olarak adlandırılmıştır.

Karluklar

- ✓ Kök Türklerin egemenliğinde yaşamış, Uygur Devleti'nin kurulmasında rol almışlardır.
- ✓ Araplar ile Çinliler arasında 751 yılında yaşanan Talas Savaşı'nda Müslümanların yanında yer almışlardır.
- ✓ İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğudur.
- ✓ 840 yılında Uygur Devleti'ni yıkarak Karahanlı Devleti'ni kurmuşlardır.

Avar Hakanlığı

- ✓ Hem Asya'da hem Avrupa'da devlet kurmuşlardır.
- ✓ Asya'daki devletlerine Kök Türkler son vermiştir.
- ✓ Bayan Han, zamanında Avrupa'da devlet kurulmuş, iki defa da İstanbul kuşatılmıştır.

Bulgarlar

- ✓ VI. yüzyılda Kubrat Han liderliğinde Büyük Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır.
- ✓ Büyük Bulgar Devleti'nin yıkılmasıyla İtil Bulgarları ve Tuna Bulgarları şeklinde ikiye ayrılmışlardır.
- ✓ İtil Bulgarları İslamiyet'i, Tuna Bulgarları Hristiyanlığı kabul etmiştir.

Oğuzlar

- ✓ II ve VIII. yüzyıllarda Kök Türk ve Uygur egemenliği altında yaşamışlardır. X. yüzyılda da Oğuz Yabgu Devleti'ni kurmuşlardır.
- ✓ İslamiyet'i kabul eden Oğuzlar, Büyük Selçuklu ve Osmanlı gibi cihanşümul devletler kurmuştur.

Peçenekler

- ✓ Avrupa'da Tuna bölgesinde Bizans topraklarına akınlar yapmışlar, daha sonra da Bizans ordusunda ücretli askerlik yapmışlardır.
- ✓ Malazgirt Savaşı'nda ücretli askerlik yaptıkları Bizans ordusundan Büyük Selçukluların safına geçmişlerdir.

ÖRNEK-10

Avrupa'ya göç eden Türk topluluklarından biri olan Peçenekler, Bizans ordusunda ücretli askerlik yapmışlardır. Yine Bizans'ın ordusunda ücretli asker olarak katıldığı Malazgirt Savaşı'nda Bizans'ın ordusunu terk ederek bir Türk devleti olan Büyük Selçuklu Devleti'nin ordusuna katılmışlardır. Peçenekler bu faaliyetleriyle Büyük Selçuklu Devleti'nin Malazgirt Savaşı'nı kazanmasında önemli rol oynamıştır.

Bu bilgilere göre Peçeneklerle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Bizans'a vatan bağı hissetmedikleri
- B) Ulusal değerleri ön planda tuttukları
- C) Malazgirt Savaşı'nın seyrini etkiledikleri
- D) Önemli bir askerî güce sahip oldukları
- E) Orta Asya'ya geri dönmek zorunda kaldıkları

Kıpçaklar

- ✓ Kuman olarak da bilinen Kıpçaklar, Deşt-i Kıpçak (Kıpçak Bozkır) olarak ifade edilen Doğu Avrupa-Batı Sibirya bozkırlarında yaşamışlardır.
- ✓ Selahaddin Eyyubi tarafından Mısır'a götürülen ve belirli bir süre Eyyubilerin egemenliğinde yaşayan Kıpçaklar, bu devleti yıkarak Mısır'da Memlûk Devleti'ni kurmuştur.

Türgişler

- ✓ Emevilerle mücadele ederek Arapların Orta Asya'da hâkimiyet kurmasını engellemiştir.

Kırgızlar

- ✓ 840'ta Uygur Devleti'ni yıkarak Ötüken merkezli devlet kurmuşlardır.
- ✓ XIII. yüzyılda Moğolların, XIX. yüzyıldan 1991'e kadar da Rusların egemenliğinde yaşadıkdan sonra 1991'de Kırgızistan Devleti'ni kurmuşlardır.

Macarlar

- ✓ IX. yüzyılda Hazar egemenliğinde yaşamışlardır.
- ✓ Peçeneklerin baskısıyla Avrupa'ya göç etmişlerdir.
- ✓ 869'da Macaristan'a yerleşip Hristiyanlığı benimsemişlerdir.

İlk Türk Devletleri ve Komşuları

- ✓ İlk Türk devletleri ile komşuları arasında ticari ve siyasi ilişkilerin yanında askerî mücadeleler de yaşanmıştır.
- ✓ Ekonomik ilişkilerde Türkler; et, pastırma, canlı hayvan, deri, halı ve kilim gibi hayvancılığa bağlı ürünler ihraç ederken buğday, pirinç, sebze, çay, meyve ve ipek gibi tarıma dayalı ürünleri ithal etmiştir. Bu ticari ilişkilerde ağırlıklı olarak Çin kullanılmıştır.
- ✓ Kök Türkler, İpek Yolu üzerinde hâkimiyet kurabilmek için önce Ak Hunlara karşı Sasanilerle daha sonra da Sasanilerle karşı Bizans ile ittifak kurmuştur.
- ✓ Türklerin en fazla ticari, siyasi ve askerî konularda karşı karşıya kaldığı devlet Çin olmuştur. *Orhun Kitabeleri*'nde Çin'in entrikalarına karşı Türk halkı uyarılmıştır.

ÖRNEK-11

Arap ülkelerinden kuzeye, Bizans'tan doğuya uzanan ticaret yolları üzerinde yaşayan Hazarlar, VII ve IX. yüzyıllar arasında bulundukları bölgede huzur ve ulaşım güvenliğini sağlayarak bu dönemin "Hazar Barış Çağı" olarak anılmasına neden olmuştur.

Bu durumun Hazar ülkesinde aşağıdakilerin hangisine ortam hazırlaması beklenmez?

- A) Ticaretin canlanmasına
- B) Kültürel etkileşimin artmasına
- C) Farklı dinlerin yayılmasına
- D) Ülkede refahın artmasına
- E) Türkçenin ortak dil olarak kullanılmasına